

DROGOVÝ PROBLÉM AFGANISTANU AKO OBMEDZUJÚCI FAKTOR JEHO EKONOMICKEJ OBNOVY

ILLEGAL DRUGS AND AFGHANISTAN'S ECONOMIC RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Lubomír Čech¹

Vývoj Afganistanu po roku 2014 sa bude odvíjať od vojensko-politickej a ekonomickej situácie v krajine. Vzájomná prepojenosť týchto determinantov významným spôsobom limituje víziu jeho obnovy a rekonštrukcie. Článok prináša pozitívne námety na to, ako sa vymaniť zo začarovaného kruhu zaostalosti a chudoby krajiny. Súčasne poukazuje na zložitosť a časovú náročnosť tohto procesu. Jedným z určujúcich elementov, ktorý bude Afgancom brániť v konsolidačnom procese, je drogový priemysel. Krajina je, v prenesenom slova zmysle, závislá od pestovania a spracovania ópia a ani medzinárodné spoločenstvo sa nevie zjednotiť na spôsobe, ako tento problém riešiť.

Kľúčové slová: ekonomická zaostalosť, potenciál krajiny, drogový biznis, hľadanie východísk.

The development path of Afghanistan after 2014 will depend on military-political and economic situation in the country. Mutual correlation of these factors significantly limits the vision for its reconstruction and development. The paper presents some positive ideas on possible ways of how to get out of the circle of backwardness and poverty. At the same time it points out the complexity and time constraints of this process. One of the crucial elements that limits Afghans in consolidation process is the drug industry. The country's economy depends on growing and processing of opium and the international community cannot agree upon a common way to solve this problem.

Key words: economic backwardness, country potential, drug business, search for solutions.

JEL: F52, F59

---

¹ Doc. PhDr. Lubomír Čech, CSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, e-mail: lubomir.cech@euba.sk.

Autor pôsobí ako docent na Katedre medzinárodných politických vzťahov a prodekan pre vedu a doktorandské štúdium Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Venuje sa problematike širšej Strednej Ázie s osobitným zameraním na Afganistan.

1 ÚVOD

Situácia v Afganistane sa v súčasnosti posudzuje v súvislosti s plánovaným odchodom zahraničných vojsk z krajiny a odovzdaním zodpovednosti za jej bezpečnosť afganskej armáde a ostatným bezpečnostným zložkám. Samotný vývoj krajiny však budú determinovať tri základné ukazovatele – vojenské, politické a ekonomické.

Existuje veľa dôvodov na diskusiu, či vojenské a politické ukazovatele majú jasne definované metódy a ciele ich realizácie. Vychádzajme však z toho, o čom nás presvedčajú politickí a vojenský predstavitelia USA a NATO, a sice, že základné kamene boli počas trinásťročného pôsobenia vojsk USA a NATO v Afganistane položené. Ak pripustíme, že v prvej a druhej z menovaných oblastí sa tak skutočne stalo, tretí ukazovateľ, ekonomický, nemá jasne formulované znaky. Deklarované kvantitatívne zvýšenie výkonnosti ekonomiky krajiny nesprevádzajú kvalitatívne ukazovatele.

Článok má ambíciu prispieť do diskusie na tému ekonomických možností a limitov obnovy a rekonštrukcie Afganistanu po roku 2014. Poukazuje na zložitosť tohto procesu, ktorý je do značnej miery determinovaný miestnym drogovým fenoménom a jeho prepojením na svetový obchod s narkotikami. Napriek tomu reflektuje pozitívne pokusy hľadania ciest, ako krajinu vyviesť zo začarovaného kruhu „drogovej závislosti“, uvedomujúc si zložitosť a časovú náročnosť tohto procesu.

Pri spracovaní článku sme využili širšie spektrum bibliografických materiálov. Našu preferenciu si však získali analytické materiály špičkových odborníkov na oblasť Strednej Ázie a Afganistanu (Kňazev, Kalačev, Smagulov, Horák, Malašenko, Trenin a iní). V tejto súvislosti chceme upozorniť na skutočnosť, že títo autori nevidia situáciu príliš optimisticky, údaje v článku sa preto nemusia vždy zhodovať s hodnoteniami niektorých autorov anglo-americkéj literatúry a mediálnymi, bežne dostupnými informáciami na Slovensku.

2 STAV EKONOMIKY A PERSPEKTÍVY JEJ ROZVOJA

Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov Afganistanu z celkového počtu asi 23 mil. obyvateľov² je približne 15 mil. (t.j. 65 %). Asi 80 % je zamestnaných v poľnohospodárstve, kde sa cca 15 % venuje pestovaniu ópia. Asi 58 % zamestnancov v poľnohospodárstve pracuje na vlastnom pozemku, necelých 15 % si pozemok prenajíma, 14 % pracuje na cudzej pôde za časť úrody a 11 % sú námezdní

---

² Údaje o celkovom počte obyvateľov krajiny sa rozchádzajú a nie sú k dispozícii objektívne zdroje informácií, ktoré by spresnili demografický vývoj krajiny v poslednom období. Napr. oficiálna stránka MZV a európskych záležitostí uvádza počet obyvateľov krajiny 30 mil. Pozri bližšie: <<http://www.foreign.gov.sk/>>.

poľnohospodárski pracovníci. Obrábanie pôdy je základným zdrojom príjmov pre 37 % obyvateľov krajiny.

V priemysle je zamestnaných 10 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva a zvyšných 10 % pracuje vo sfére služieb. Hrubý domáci produkt Afganistanu (vrátane príjmov z obchodu s narkotikami) je odhadovaný na 6 mld. amerických dolárov, tempo rastu ekonomiky asi 2,3 % (Smagulov 2013a).

Problémom afganského pracovného trhu je nízka kvalifikačná úroveň jeho účastníkov. Podľa údajov afganskej vlády je gramotných iba 29 % obyvateľov krajiny starších ako 15 rokov. Úroveň nezamestnanosti (aj podľa zistení Ázijskej rozvojovej banky) je u mužov 40 % a u žien 60 % (Smagulov 2013). Nekvalifikovaná nájomná práca je najmä pre obyvateľov vidieka základným zdrojom príjmu. Varovným signálom je vysoká nezamestnanosť mladých ľudí, ktorá sa v ostatnom čase zvyšuje, čo je spôsobené o. i. absenciou profesijného-technického vzdelávania. Krajina zažíva mimoriadne priaznivý demografický vývoj a viac ako 45 % obyvateľov je vo veku do 15 rokov (Čech 2011, s. 46). Táto skutočnosť vyvoláva v krajine silné sociálne napätie a spolu s bezpečnostnou situáciou aj silné emigračné vlny, ktoré zasiahli najmä Irán a Pakistan.

Napriek veľkému počtu ľudí zamestnaných v poľnohospodárstve je výkonnosť afganského poľnohospodárskeho komplexu nízka. V uplynulom decénií bol relatívne úrodný rok 2007. Urodilo sa o 33 % viac obilia ako v roku 2006. Napriek tomu poľnohospodársky sektor plne nezabezpečil potravinový dopyt a potreby obyvateľstva a v konečnom výsledku to stačilo na 91 % pokrytie spotreby krajiny. Veľkosť a výnosy úrody sú veľmi závislé od klimatických podmienok, predovšetkým od veľkosti zrážok. Napr. počas sucha v roku 2004 sa úroda obilnín znížila o 43 % a krajina sa ocitla na pokraji hladu.

Riešenie, ktoré by významne pomohlo, je umelé zavlažovanie, a preto zostáva mimoriadne akútnym problémom meliorácia pôdneho fondu. V Afganistane je umelo zavlažovaných cca 12 % pôdy. Len tieto pozemky dávajú viac ako polovicu úrody a v úspešných rokoch až 70 %. Problém je v tom, že zavlažovanie (pri využití vody z riek a studní) sa vykonáva záplavovým spôsobom, čo je samozrejme v krajine s nedostatkom vody veľmi neefektívne. Z celkovej kapacity riečnych tokov sa využíva na závlahy asi 32 %, pričom straty sú asi 50 %. Navyše vojnové udalosti výrazne znehodnotili podzemné vody a zničili prívodné kanály k zavlažovaným pozemkom.

Dáta o zavlažovaní pôdy v Afganistane sa dosť rozchádzajú. Ak zoberieme do úvahy jeden z vyšších údajov, ktorý udáva 2 mil. hektárov, na zavlažovanie 1 hektáru vo vegetačnom období treba 10500 metrov kubických vody. Afganistan patrí medzi krajiny s rastúcim dopytom po vode a rastúcim vodným deficitom (Kňazev 2011, s. 31).

V poľnohospodárstve takmer absentuje aplikácia hnojív a využívanie modernejšej poľnohospodárskej techniky. Nedostatok minerálnych hnojív prináša choroby plodín a k veľkým stratám dochádza aj pri ich zbere. Nedokonalá organizácia

poľnohospodárskych prác spôsobuje straty pri zbere úrody až 20 %. Index poľnohospodárskej výroby sa z úrovne 2,2 % v roku 1978 znížil na 0,2 % po roku 2001 (Kňazev 2011, s. 31).

Napriek relatívnej výkonnosti spracovateľského priemyslu (21 % HDP na 10 % zamestnaných obyvateľov) zostáva tento sektor afganskej ekonomiky druhoradým. Tradične najúspešnejším v sektore spracovateľského priemyslu je textilný priemysel, zabezpečujúci významnú časť legálneho exportu. Väčšina afganských výrobcov potravín a spracovateľov poľnohospodárskej produkcie hľadá kontakty so západnými investormi v snahe dostať sa k prostriedkom, ktoré by umožnili modernizovať zúfalo zastarané technologické zariadenia a umožnili rozvoj výrobných zariadení. Tieto projekty sú žiaduce a nevyhnutné pre budúci vývoj a majú svoj mimoriadny význam preto, že len napríklad z pohľadu dostatku potravinárskych výrobkov Afganistan určite nepatrí medzi krajiny s nasýteným trhom.

Ide o akýsi začarovaný kruh, pretože takú potrebnú modernizáciu technologických zariadení spomaľovala už spomínaná nízka kvalifikácia pracovnej sily. Tento hendikep zamestnávateľa kompenzujú vysokou intenzitou práce a slabou ochranou práce svojich pracovníkov. V dôsledku toho je kvalita niektorých afganských výrobkov nízka a v podmienkach globalizovaného medzinárodného obchodu slabo konkurencieschopná.

Dôležitou udalosťou v ekonomike Afganistanu v ostatných rokoch bol tender na ťažbu medi v baniach Ainak v provincii Logar.³ Pri odhadoch zásob medenej rudy sa názory odborníkov rozchádzajú. Keď v rokoch 1973-74 pôsobila v Logari sovietska geologická misia, pripravila geofyzikálny rozbor náleziska v Ainaku. Podľa tohto rozboru boli zásoby odhadované na 705 mil. ton rudy s obsahom medi 1,56 % – čo zodpovedá približne 11 mil. ton čistej medi. V roku 2003 špecialisti britskej geologickej služby vykonali nové geofyzikálne výskumy nálezisk (za spoluúčasti geológov USA a s podporou Pentagónu) a odhadované zásoby boli znížené na 240 mil. ton medenej rudy, avšak s vyšším podielom medi, a to až 2,3 %.

Víťazom tendra sa stala čínska spoločnosť China Metallurgical Group Corporation, pripravená investovať do projektu 2,9 mld. amerických dolárov. Okrem toho čínska spoločnosť prisľúbila na svoje náklady postaviť uhoľnú tepelnú elektrárňu s výkonom 400 MW, ktorá zabezpečí baňu i spracovateľský kombinát elektrickou energiou. Súčasťou kontraktu je aj výstavba železnice, ktorá spojí Ainak s mestami Herát a Torcham. Čínske konzorcium plánovalo začať ťažbu a spracovanie medenej rudy v roku 2012. Bohužiaľ, doposiaľ všetko zostalo v štádiu projektu napriek tomu, že od vyhlásenia výsledkov tendra ubehlo už 5 rokov. Dôvodom tohto meškania je najmä

---

³ Bane Ainak sa nachádzajú v centrálnej provincii Logar a patria medzi jedny z najväčších nálezisk medi na svete. Objavili ich pred 32 rokmi vtedy ešte sovietski geológovia. O možnosť ťažby sa reálne uchádzalo 9 firiem, vrátane firiem z Ruska, Číny, Austrálie, Kanady, Indie, Kazachstanu a USA (pozn. autora).

pokračujúca nestabilná bezpečnostná situácia, dosahujúca v provincii Logar pomerne silnú intenzitu.

V Afganistane pokračoval tiež proces obnovy a rekonštrukcie veľkých energetických objektov. Spojené štáty obnovujú a modernizujú hydroelektrárň Kadžaki v provincii Helmand, Rusko rekonštruje veľkú vodnú elektrárň na rieke Kábul. Na začiatku nového milénia bolo v Afganistane vyrobených 905 mil. KWh, z toho:

- asi 58 % pochádzalo z vodných elektrární,
- 37 % z tepelných elektrární,
- niečo nad 4 % vyrobili dieselové agregáty.

Celkovo sa v krajine nachádza 100 zariadení na výrobu elektrickej energie. Medzi najväčšie patria:

- vodná elektrárň Naglu s kapacitou 100 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Machipar s kapacitou 66 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Kadžaki s kapacitou 33 tisíc KWh,
- vodná elektrárň Sarobi s kapacitou 22 tisíc KWh,
- tepelná elektrárň Mazar-e-Šarif s kapacitou 48 tisíc KWh,
- tepelná elektrárň Kábul s kapacitou 120 tisíc KWh (Smagulov 2013a).

Buduje sa energetická prenosová sústava na prenos elektrickej energie z Tadžikistanu do Afganistanu. Afganistan je krajina, odkiaľ pochádza väčšina vodných zdrojov pre okolité krajiny Strednej Ázie. Na výrobu elektrickej energie využíva menej ako 1 % zdrojov povrchových vôd. Potenciálne vodné energetické zdroje krajiny sa odhadujú na 23 tisíc MW (Kňazev 2006).

Okrem tohto obrovského vodného potenciálu má krajina možnosti v rozvoji tepelných elektrární. Energetické zdroje (uhlie, plyn, ropa a rašelina) sa nachádzajú na území rozprestierajúcom sa od Badachšanu na severe po Herát na západe. Juh krajiny má náleziská ropy a plynu. Preto sa hovorí o možnosti výstavby viacerých malých elektrární v blízkosti nálezísk v severnej uhoľnej oblasti, rozkladajúcej sa na ploche 35 tisíc km² medzi riekou Farráh až k Herátu. Herátska uhoľná oblasť má zásoby 15 mil. ton, z toho asi 10 mil. ton je vhodných na priemyselné využitie. Tieto zásoby by stačili pre 100 malých tepelných elektrární, každá s kapacitou okolo 1000 KW na obdobie 20-25 rokov. Existujú aj iné uhoľné náleziská, ako napr. Sari-Pulské (v provincii Džuzdžán) a Daraj-e-Sufské (v provincii Samangán), patriace k najväčším v Afganistane.

Vzhľadom na dostatočné zásoby prírodného zemného plynu, má v Afganistane veľkú perspektívu aj výstavba tepelných elektrární na báze spaľovania tejto komodity. Najlepšie sú preskúmané afgansko-juhotadžické náleziská, nachádzajúce sa na

severovýchode krajiny. Na severe je aj jedno z najdôležitejších ropných a plynových nálezísk – afgansko-juhoturkménske – v provincii Džuzdžán, Balch a Fárjáb.

Afganistan má 5 ropných nálezísk. Sú začaté práce na tendroch ropných nálezísk v Kundúze a Heráte, kde ide o Tírpulské ropné nálezisko a ropné nálezisko afgansko-tadžické v provincii Kundúz, ktoré má zásoby ropy odhadované na 1,6 mld. barelov (Kňazev 2011).

Oficiálni predstavitelia Afganistanu sa sťažujú, že medzinárodní sponzori si neplnia svoje záväzky a hodnotia ich investičnú pomoc ako nedostatočne efektívnu. Tento aspekt je vysvetliteľný vysokým stupňom rizika investičných nákladov. Pokusy afganskej vlády smerujúce na zlepšenie investičného prostredia a zvýšenie toku aspoň pre časť ekonomických projektov sú neúspešné v podmienkach rastúceho vnútropolitického napätia a komplikujúcej sa bezpečnostnej situácie.

Na mnohých miestach Afganistanu (napr. v Balchu, Heráte a Kábule), kde je pomerne stabilná situácia, sa realizovalo viac ako 400 menších a stredných projektov v oblasti organizácie výroby pri spracovávaní poľnohospodárskej produkcie, v rámci ľahkého a spracovateľského priemyslu a v strojárstve. Za posledných päť rokov boli cez zvereňovaný donorský fond na obnovu Afganistanu realizované ekonomické rekonštrukčné projekty v sume viac ako 2 mld. amerických dolárov.

Podiel zahraničných súkromných investícií do afganskej ekonomiky neprevyšuje 30 % celkového objemu súkromných investícií. Táto skutočnosť je spojená s nestabilnou vnútropolitickou situáciou v krajine, byrokratickými prietahmi a korupčným prostredím, vysokými sadzbami a poplatkami. V Afganistane je zároveň doposiaľ veľmi slabá normatívno-právna základňa investičnej činnosti, chýba primeraný mechanizmus garantovania ochrany súkromných investícií (Kňazev 2010a).

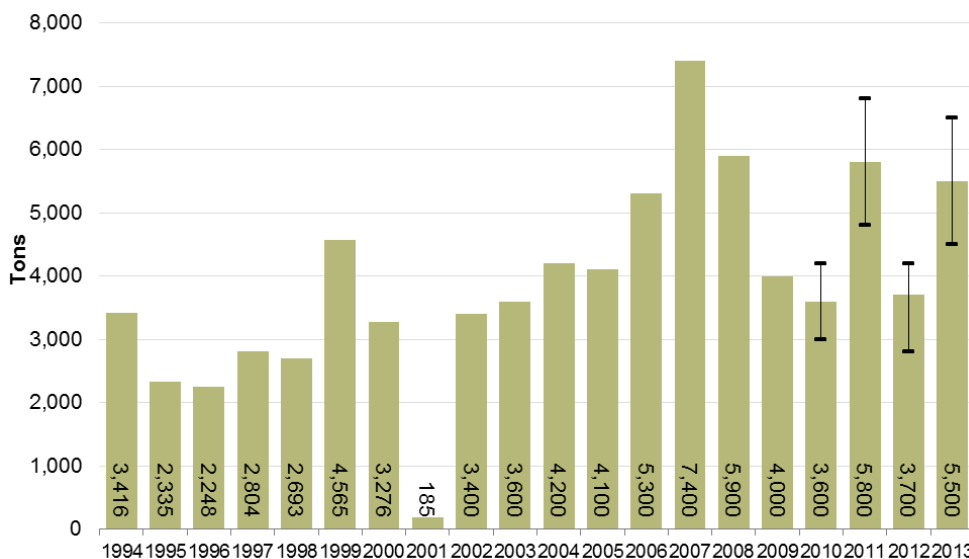
Celkovo je možné konštatovať, že investičné aktivity donorských krajín nespĺňajú záväzky, ku ktorým sa tieto krajiny zaviazali. Štruktúra investícií nedáva možnosť riešiť problémy ekonomickej obnovy Afganistanu. Viac ako polovica investícií zostáva v donorských krajinách, napríklad vo forme platieb za prácu vlastných odborníkov, konzultantov a ostatnú technickú pomoc – za konzultácie, vyhotovenie a úpravy dokumentácie a pod. Rozptýlia sa medzi účastníkov rozsiahleho a prepojeného reťazca mimovládnych a medzinárodných organizácií. Reálne investičné vklady do afganskej ekonomiky tak zostávajú na úrovni 15-20 % z celkovej pôvodne vyčlenenej sumy (Čech 2011, s. 64-66).

Donorstvo má aj menej pozitívnu stránku, ku ktorej sa vyjadril Európsky parlament v uznesení z 10.6.2013: „... existuje dostatok náznakov svedčiacich o tom, že afganský ľud sa stal obeťou tzv. kľatby zdrojov, pretože 90 % verejných výdavkov v Afganistane pochádza od medzinárodných darcov ... a trpí dôsledkami zakorenenej korupcie, ktorá ničí sociálny, finančný a hospodársky systém krajiny (Európsky parlament 2013).

3 DROGOVÝ BIZNIS A JEHO DOPADY NA AFGANSKÚ EKONOMIKU

Podľa údajov OSN a NATO tvorí podiel Afganistanu na celosvetovej produkcii ópia takmer 90 %. Odhadom asi 52 % afganského hrubého domáceho produktu pochádza z nezákonnej výroby a obchodu s ópiom (UNODC 2013). Presvedčivý prehľad o produkcii afganského ópia a veľkosti osevných plôch podávajú oficiálne údaje UNODC v grafoch 1 a 2.

Graf 1: Produkcia ópia v Afganistane v rokoch 1994-2013 (v tonách)

Prameň: UNODC (2013). Možné odchýlky spodnej a hornej hranice uvádzaných údajov sú znázornené úsečkami.

Rok 2013 – v porovnaní s rokom 2012 – priniesol 36 % nárast osevných plôch. Nelegálny trh s ópiom je jedným z najefektívnejších a reálne fungujúcich sektorov afganskej ekonomiky. Výnosy z neho preyšujú ostatné zdroje ekonomiky krajiny. Asi polovicu faktického afganského exportu tvoria výnosy z ópia a narkotík, vyrobených na jeho báze.

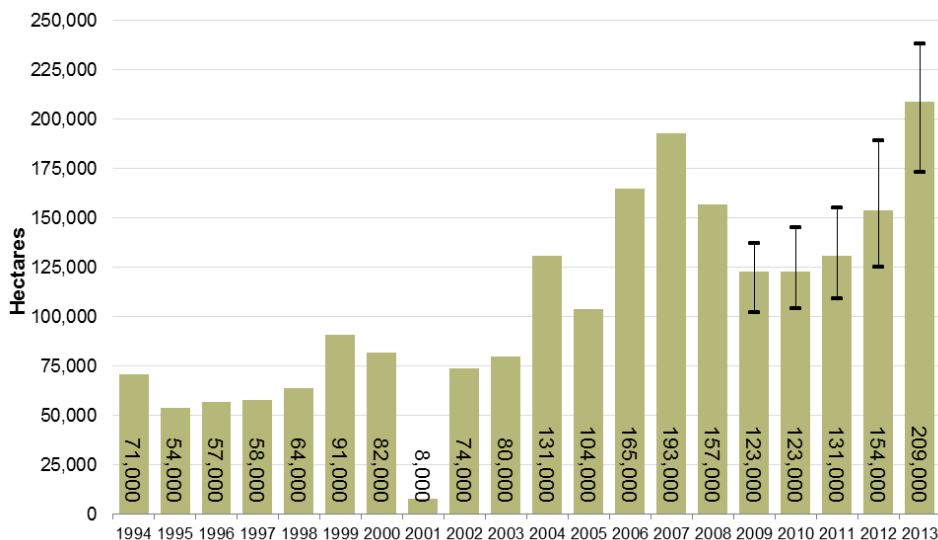
Drogy majú na Afganistan fatálny vplyv. V dedinskom prostredí východu a juhovýchodu krajiny sa ich pestovanie a obchod s nimi rozvíja prakticky bez obmedzenia a slobodne. Denne smeruje viac ako 500 kamiónov pravidelne západným a severným smerom k ďalšiemu spracovaniu a k svojim spotrebiteľom. Asi 60-70 % z tohto počtu smeruje cez priepustné hranice stredoázijských republík (Kňazev 2003).

Akokoľvek sa zdá, že najmä v severných a severozápadných provinciách Afganistanu došlo k zníženiu pestovania ópia, miestni vojenski velitelia iba presunuli svoj záujem od pestovania drog k ich tranzitu cez „svoje“ územia (Horák 2010).

V poslednom čase sme svedkami silného znepokojenia Ruskej federácie z pôsobenia afganských drog. Riaditeľ ruskej Federálnej služby pre kontrolu drog

Viktor Ivanov uviedol, že od začiatku operácie USA v Afganistane v roku 2001 sa drogová hrozba pre Rusko prudko prehĺbila. Výroba opiátov v tejto krajine vzrástla 44-násobne. Z Afganistanu do Ruska sa pašuje 12 ton čistého heroínu, čo sú 3 miliardy dávok, a kvôli afganským drogám každý rok zomiera 30 000 Rusov (Čech 2011, s. 51).

Graf 2: Pestovanie ópia v Afganistane (v hektároch)

Prameň: UNODC (2013). Možné odchýlky spodnej a hornej hranice uvádzaných údajov sú znázornené úsečkami.

Takmer 50 % afganskej drogovej produkcie bolo v roku 2009 prepašovaných do Ruska. To znamená, že do tejto krajiny sa dostalo takmer tri razy toľko heroínu, ako do USA, Kanady a západnej Európy spolu. Od roku 2001 zomrelo v Rusku na opiáty z Hindukúša jeden milión ľudí. Asi 21 % celosvetovo dodávaného heroínu z Afganistanu bolo uplatnených na ruskom čiernom trhu. Napriek všetkým obranným opatreniam Moskvy tento trend rastie. Ak vychádzame z týchto 21 %, konkrétne udávaných OSN (svetová produkcia 86 ton heroínu), tak ruskí konzumenti skonzumovali omamné látky z 18 ton heroínu. Ďalších 17 ton čistého heroínu prepašovaného do Ruska bolo ďalej pašovaných do Číny. To vysvetľuje, prečo Moskva a Peking v polovici minulého desaťročia dohodli úzku cezhraničnú spoluprácu v boji proti drogám. Obchod s heroínom ohrozuje národné zdravie, hospodársku a vnútroštátnu stabilitu oboch štátov. V dôsledku vývozu tejto pre Afganistan kľúčovej komodity dochádza doslova k drogovej genocíde obyvateľstva v Rusku a Číne. V priebehu ostatných rokov sa Rusko dostalo medzi svetových lídrov čo do odbytu a spotreby heroínu. Percento Rusov konzumujúcich opiáty podľa informácií Ivanova je 5- až 8-krát vyššie ako zodpovedajúci ukazovateľ v krajinách Európskej únie. Rusko sa dnes stalo hlavným spotrebiteľom heroínu na svete.

Afganistan sa stal medzinárodným polygónom Ópiových vojen našej doby.⁴ Nepísané protidrogové pravidlá sa v súčasnej politike, žiaľ, sformovali tak, že severoamerický kontinent, kde poprednú rolu zohrávajú USA, akoby nasáva kokaín z Latinskej Ameriky, a tým bráni jeho masovému preniknutiu do Ruskej federácie. Prúdy kokaínu sa prevažne usádzajú v západnej Európe, do Ruska putujú iba malé potôčiky. Avšak Rusko a po ňom Európa vstrebávajú tony ázijského heroínu, ktorý by inak putoval do Severnej Ameriky (Kňazev 2008a).

Orgány činné v trestnom konaní a špeciálne služby USA, Ruska a Európskej únie, každý na svojich úsekoch frontu boja s drogami, vynakladali nemalé úsilie, aby udržiavali strategickú globálnu paritu a zamedzovali prísunom kokaínu a heroínu, ako do vlastnej krajiny, tak aj do iných krajín sveta. Ale len čo sa v Afganistane ocitli vojská spojencov, vyššie načrtnutá gentlemanská medzinárodná schéma sa začala trieštiť. Americké a koalíčné vojská sa vyhýbali akýmkoľvek aktívnym prejavom, ktoré by potierali narkobiznis a miestne orgány štátnej moci v tomto smere neboli schopné dostať veci pod kontrolu. To podmienilo formovanie hypotézy o rozbiehaní ďalšieho scenára Ópiových vojen. Na pravdepodobnosť takéhoto predpokladu poukazuje prinajmenšom to, že spojenecké vojská sa drogovým problémom na mieste svojho pôsobenia prakticky nezaoberali. Už krátko po tom, ako sily koalície 11. decembra 2001 rozbehli medzinárodnú antiteroristickú operáciu, denník Daily News (New York) vyjadril počudovanie, prečo „za celý čas od začiatku vojnových akcií v Afganistane nikde nebola ani jedna správa o bombardovaní makových polí, o aspoň jednom prípade zmocnenia sa drogového skladu v horských jaskyniach alebo zadržaní na hraniciach veľkého nákladu s pašovaným heroínom“ (Kalačev 2011).

Podobné pochybnosti vyjadril aj bývalý riaditeľ Federálnej pohraničnej služby Konstantin Tockij, ktorý neskôr zastupoval záujmy Ruska v Bruseli. Generál Tockij neraz informoval Interpol aj Riaditeľstvo OSN pre boj s drogami o polohe laboratória a továrne na výrobu drog na území Afganistanu, vrátane odovzdania presných súradníc siedmich nových laboratórií na hranici s Tadžikistanom. Bezvýsledne. Predstavitelia Ruskej federácie viackrát upozorňovali na skutočnosť, že koalíčné sily nerobia skoro nič pre to, aby sa drogová hrozba aspoň zmenšila. Vyjadrili sklamanie nad tým, že úsilie vynaložené prostredníctvom diplomatických a politických kanálov zatiaľ neprinieslo výsledky.

Ohľadne takejto nepochopiteľnej pasivity spojeneckých vojsk existuje nemálo teórií. Väčšina z nich vychádza z toho, že existencia afganského drogového problému je súčasťou amerických záujmov. Takýto názor vyjadril politológ Viktor Nadein-Rajevskij, v televíznej relácii Golos Rossiji (november 2008): „Niektorí pozorovatelia

---

⁴ Ópiové vojny (1840-1860) – Angličanmi vedené vojny proti čínskemu cisárstvu dynastie Qing. Ópium nanútené krajine stredne úplne rozložilo čínsku spoločnosť a vyvolalo takú politickú nestabilitu, ktorá nakoniec viedla v roku 1900 k tzv. Boxerskému povstaniu, víťanej zámienke pre európsku intervenciu (pozn. autora).

vychádzajú z toho, že afganské drogy do USA neprichádzajú. Prúdia predovšetkým do Európy, ktorú USA považujú za svojho ekonomického konkurenta a do Ruska, ktoré USA považujú za svojho konkurenta v Strednej Ázii. USA a ich spojenci si nechcú kaziť vzťahy s vplyvnými afganskými drogovými magnátmi. Osobne preferujem tretiu teóriu, že Bushova administrácia poslala vojská do Afganistanu a zatiahla do vojny svojich spojencov v NATO, aby zabezpečila vojenské predmostie v centre veľmi dôležitého regiónu zo strategického aj ekonomického hľadiska. A definitívne víťazstvo nad Talibanom a vykorenenie afganského drogového biznisu nebolo a nie je súčasťou jej priorit“ (Kalačev 2011).

Aké relatívne nové charakteristiky a zákonitosti majú vlny kontrabandu afganských opiátov a derivátov konope?

- 1) Drogový kontraband narušuje harmóniu finančného systému štátu, proti ktorému je rozpútaná drogová agresia.
- 2) Rastúca spotreba ópia negatívne ovplyvňuje domácu kriminalitu.
- 3) Rozširujú sa možnosti špionáže zo strany tých krajín, ktoré maskujú svoje agentúrne záujmy pod rúškom nadnárodného boja proti drogám.
- 4) Administratíva štátu s pomocou obchodu s drogami dostáva solídnu rozpočtovú položku ziskov.
- 5) V samotnom štáte je nedostatok potravín, keďže na poľnohospodárske pôdy, predurčené na pestovanie obilnín, zeleniny a ovocia, sa zasievajú semená drogových rastlín. V dôsledku toho vedenie krajiny pred svetovým spoločenstvom neprestajne prezentuje nevyhnutnosť poskytovania humanitárnej pomoci.⁵

Tzv. „drogový cár“ – penzionovaný americký generál Barry McCaffrey (poskytuje konzultácie vysoko postaveným úradníkom USA a NATO) tvrdí, že Al Kájda a Taliban z obchodu s drogami každoročne získavajú do 800 miliónov dolárov, zatiaľ čo celkový objem nelegálnej výroby a exportu ópia a konope tvorí štyri miliardy dolárov. Na základe čísel, ktoré uvádza Barry McCaffrey, môžeme predpokladať, že ostatná nemalá časť peňazí sa usádza vo vreckách afganských narkobarónov a politikov, ktorí ich kryjú, a nič sa z nej neujde 5 miliónom občanov, ktorých perspektívou je hladné živorenie. Takto sa formuje drogový rozpočet, v ktorom neexistuje položka výdavkov pre chudobných. Táto kategória obyvateľstva je však potrebná, pretože tvorí zámienku na požadovanie humanitárnej almužny zvonku (Kalačev 2011).

---

⁵ Jednu z takýchto takmer ultimatívnych žiadostí darcovským štátom afganská vláda podala počas neskorej jesene roku 2008. Zdôrazňovalo sa v nej, že ak do krajiny v najbližšom čase nezačnú prúdiť potraviny, Afganistan sa ocitne na prahu humanitárnej krízy – hladovať bude prinajmenšom 5 miliónov ľudí (pozn. autora).

Nedôsledný prístup spojeneckých vojsk rozseknúť afganský drogový gordický uzol vyvoláva obavu, že Kábul sa stáva polygónom Ópiových vojen nového formátu. Analytické pracoviská Ruskej federácie (a to nielen na akademickej úrovni) v ostatnom čase často kladú otázku: Nie je to tak, že naši oponenti v svetovej ekonomike a politike, ktorí sa po rozpade ZSSR stali ešte mocnejšími, aj napriek ich veľkolepým sľubom priateľstva a lásky voči Rusku, v skutočnosti postupne realizujú nové varianty niekdajších geopolitických stratégií? Stratégií, kde drogy majú svoju dlhodobú rolu v genocíde obyvateľstva, oslabení ekonomickej a politickej stability štátu a spoločnosti, kde Afganistan je definovaný ako predmostie rozpútavania drogovej hrozby, ako pre Rusko, tak aj pre iné štáty.

Nebolo by oveľa perspektívnejšie hľadať vzájomne pochopiteľný a maximálne transparentný komunikačný jazyk počas riešenia jedného z najdôležitejších problémov začiatku 21. storočia, ktorý sa týka všetkých členov svetového spoločenstva? Iba taká metóda garantuje nádej, že Ópiové vojny zapadnú do análov ľudskej histórie.

4 ZLOŽITÉ HĽADANIE CESTY Z „DROGOVEJ ZÁVISLOSTI“ KRAJINY

Napriek zaužívaným stereotypom, produkcia ópia nemusí byť životne dôležitým elementom v ekonomike afganského vidieka. Určujúcim stimulom, prečo dedičania pestujú mak, je ekonomický stimul v snahe maximalizovať osobné príjmy. Ak z 1 hektára makového poľa má poľnohospodár zisk 5 400 USD, z rovnako osiatej plochy obilím získa asi 600 USD (Majer 2006, s. 403-414). Zníženie úrody ópia, tak ako to bolo v roku 2010, keď výnosy klesli v dôsledku sucha a chorôb rastlín, nemalo prakticky podstatný vplyv na fungovanie narkopriemyslu. Podľa ruských odborníkov objemy zásob surového ópia i heroínu viac ako o polovicu prekračujú dopyt súčasného drogového trhu na obdobie 2,5 až 3 roky.⁶

Svetový obchod v akejkoľvek tovarovej komodite má svoje zložitosti. To sa týka v plnej miere aj nelegálneho obchodu, ktorý môže byť chránený proti štátnemu zasahovaniu i zasahovaniu konkurencie. Táto okolnosť vedie k prenikaniu tieňových štruktúr, vrátane narkomafie, do politiky a štátneho vedenia. Afganistan je učebnicovým príkladom. V tieňovom rozpočte krajiny, mimo kontroly štátneho rozpočtu, obieha suma 1000 mld. amerických dolárov, čo je ekvivalent súhrnnej zahraničnopolitickej zadlženosti rozvojových krajín (Hardinghaus 1995, s. 77-78).

Tak ako aj v iných krajinách sveta, ktoré produkujú drogy, aj v Afganistane je beztriestnosť ich pestovania a distribúcie spravidla previazaná s orgánmi štátnej moci, vrátane polície a armády. V dôsledku toho sú v krajine rozšírené rôzne formy korupcie a vydierania. Mimoriadne významné sú prepojenia a väzby s miestnym obyvateľstvom,

---

⁶ Cena ópia sa v Afganistane v roku 2010 takmer zdvojnásobila, čo spôsobil predošlý pokles produkcie na polovicu. Dôsledkom toho vznikli nadpriemerné zisky, čo farmárov podľa UNODC podnietilo k novej výsadbe plodiny. Cena sušeného ópia sa od februára 2010 do februára 2011 strojnásobila, pričom za čerstvé ópium farmári dostali dvojnásobok. Tento trend má pokračujúcu tendenciu (pozn. autora).

ktoré si narkobaróni zaväzujú finančnou podporou i ochranou pred prípadnými vládnymi represívnymi opatreniami za použitia bezpečnostných zložiek. Tento aspekt má neraz formu uzatvorenia taktickej spolupráce s miestnou políciou alebo oficiálnymi štátnymi bezpečnostnými spoločnosťami.⁷

Kvôli objektívnemu posúdeniu významu pestovania narkotík pre súčasnú afganskú spoločnosť skúsme poukázať nielen na jej negatívne, ale aj na (dočasne) pozitívne stránky. Nemecký odborník Hardinghaus, zaoberajúci sa touto problematikou, v jednej zo svojich prác uvádza, že aj narkobiznis má na ekonomiku istý stimulujúci efekt (Hardinghaus, 1995, s. 70-84). Časť prostriedkov narkokapitálu ide do ekonomického rozvoja krajiny – napríklad vytváranie pracovných miest, či už cez reinvestície do narkobiznisu, alebo cez investície do iných (legálnych) oblastí ekonomiky. Nadštandardné ekonomické príjmy zapájajú do tohto procesu obrovskú reťaz účastníkov – od bezprostredných výrobcov – afganských poľnohospodárov (ich podiel na zisku je minimálny), až po vedúcich funkcionárov v štátnom aparáte.

Čo sa robí s peniazmi získanými z obchodu s narkotikami? Algoritmus peňažného fungovania v narkoobchode prechádza tromi etapami:

- 1) Etapou akumulácie – zhromaždenia peňažných prostriedkov.
- 2) Etapou diverzifikácie – rozptýlenia peňazí.
- 3) Etapou ich rozmiestnenia – investičnou etapou.

V prvej etape, ktorej sa zvykne hovoriť aj demonetizácia, ide o snahu umiestniť peniaze na bezpečných účtoch tak, aby veľké sumy hotových peňazí nevyvolávali podozrenie z nelegálnej činnosti. Nasleduje ich tzv. „zmrazenie“.

V nasledujúcej etape sa peniaze pre zníženie rizika podrobujú procesu diverzifikácie, keď sa rozširujú do celého sveta (globalizujú sa) a využívajú sa pre rôzne legálne investície (stratifikácia).

V poslednej, tretej fáze, sa peňažné prostriedky čiastočne využívajú na reinvestície do vlastného drogového priemyslu – budovanie nových laboratórií, nakupovanie moderných prostriedkov na dopravu narkotík (lietadlá, autá, člny), investície na získavanie ďalších informátorov (čiže získavanie informácií bezpečnostného a spravodajského charakteru). Len potom sa narkoobchodník začne zamýšľať, ako investovať inde ako vo vlastnom odbore. Stojí pred problémom legalizácie peňazí, ktorých zákonný pôvod nie je možné preukázať.

Odhady naznačujú, že z ročného obratu narkobiznisu sa podobnými investíciami „prečistí“ asi 2/3 prostriedkov, čo robí čiastku asi 200 mld. amerických dolárov. Zvyšok obratu zostáva vo vnútri nelegálneho systému ako „špinavé peniaze“.

---

⁷ Štátne i súkromné afganské bezpečnostné spoločnosti boli pritom v mnohých prípadoch oslovené západnými koalíčnými silami s požiadavkou na zaistenie bezpečnosti zásobovacích konvojov. Tieto spoločnosti väčšinou fungovali tak, že o príslušnú finančnú odmenu za ochranu sa delili s povstaleckými silami (potvrdené v rozhovoroch s priamymi slovenskými a českými účastníkmi CIMIC/PSYOPS v rámci misie v Afganistane – pozn. autora).

Nepochybne významným impulzom na ďalšie rozširovanie tovaru v narkoobchode bola globálna liberalizácia finančných aktivít na začiatku 80. rokov. Systém elektronického spracovania dát vytvoril ideálny a prakticky bezproblémový nástroj na financovanie svetovej výroby narkotík. Jeden údaj za všetky – pokiaľ sa pri samotnom pašovaní narkotík zdržalo asi 10 % objemu tovaru, tak pri drogovom kapitále to bolo menej ako 1 % (Hardinghaus, 1995, s. 77).

Do Európy putujú drogy tromi cestami:

- významná časť ide tzv. pobaltsko-škandinávskou cestou,
- druhá cesta vedie cez Turkménsko do Azerbajdžanu a odtiaľ ďalej cez Gruzínsko a cez Ukrajinu,
- tretia cesta putovania drog ku spotrebiteľom v Európe vedie cez Irán a Turecko do Kosova, ktoré je jedným z hlavných európskych centier ich šírenia. Niektorí európski experti sú presvedčení, že viac ako 40 % heroínu afganského pôvodu ide na európsky trh z Kosova (Kňazev 2008).

Nebrat' do úvahy tento segment ekonomiky jednoducho nie je možné. S ohľadom na jeho silu a vplyv v súčasnom Afganistane je na mieste skôr otázka, ako legalizovať kapitál, ktorý vzišiel z drogového sektora ekonomiky, presnejšie, ako naložiť s nelegálne získanými peniazmi, ktoré ovplyvňujú skutočný obrat afganskej ekonomiky. Je viac ako zrejmé, že prípadný proces amnestovania narkokapitálu bude nutné riešiť aj relevantnou procedúrou jeho začlenenia do zákonne fungujúceho algoritmu ekonomiky, rovnako ako aj opatreniami zabraňujúcimi narkokapitálu opätovne reinvestovať do narkoobchodu.

Vnútny potenciál na realizáciu legálnych investícií je v Afganistane pomerne široký a schopný vo veľkej miere zabezpečiť rast legálnej ekonomiky. Napríklad Kazachstan je viac ako štyri roky na čele krajín stredoázijského regiónu (začiatky jeho aktivít spadajú do obdobia jeho predsedníctva v OBSE v roku 2010), ktoré prichádzajú s návrhmi, ako túto problematiku obnovy a rekonštrukcie krajiny zvládnuť. Tento nevojenský program pomoci Afganistanu predpokladá široké zapojenie medzinárodných obchodných kruhov do realizácie konkrétnych projektov ekonomiky s využitím finančných prostriedkov donorov. V rámci tohto programu sa navrhuje:

- obnovenie džalalabádskeho zavlažovacieho kanála,
- obnovenie a ďalšia výstavba kaskády hydroelektrární na rieke Kábul, výstavba zásobníkov vody v spodnej časti toku rieky,
- opravy vodných elektrární v provincii Baglan, postavených pred 60 rokmi nemeckými inžiniermi,
- obnova olivových plantáží a výstavba závodu na výrobu olivového oleja v provincii Nangahar,
- založenie ružových plantáží a výstavba závodu na spracovanie ich produkcie pre kozmetický priemysel v provincii Nangahar,

- výstavba závodov na konzerváciu ovocia a zeleniny,
- výstavba mlynov na spracovanie afganskej a dovážanej pšenice,
- obnova farmy na pestovanie citrusových plodov v provincii Nangahar,
- výstavba poľnohospodárskych zariadení na pestovanie granátových jabĺk a spracovanie šťavy z týchto produktov,
- výstavba slnečnicových plantáží a závodov na výrobu slnečnicového oleja,
- výstavba plantáží na pestovanie šafranu,
- výstavba plantáží na pestovanie sóje s vysokým obsahom proteínov,
- vybudovanie priemyselných chladiarenských zariadení na spracovanie a uchovanie produkcie mäsa hospodárskych zvierat,
- vybudovanie autoopravovní, závodov na výrobu nábytku, zariadení na spracovanie sušeného ovocia,
- kooperácia v zrýchlenom procese prípravy tendrov (vrátane dokumentácie) v rámci získavania investícií pre širšie využitie prírodných zdrojov,
- vytvorenie štátnych spoločností na výkup, spracovanie a export šafranu, mäty, obilía a ovocia (uvažuje sa aj o neskoršej privatizácii týchto spoločností),
- výstavba metalurgického závodu na spracovanie šrotu a výrobu armatúr (v Afganistane je v súčasnosti viac ako 1 mil. ton nespracovaného šrotu),
- výstavba závodu na výrobu skla (využitie ložísk v provincii Balch),
- zriadenie priemyselných parkov v Bagrame, Kandaháre, Mazar-e Šarife, Kamači a Nangahare,
- obnova spoločnosti pre mestskú dopravu „Millie Bus“ (Kňazev 2011).

V poslednom čase hlásia zahraničné geologické spoločnosti obrovské náleziská nerastných surovín. Médiá o nich informovali pod bombastickými titulkami „Pod chudobincom sveta sa v zemi skrýva rozprávkové bohatstvo“ a „Afganistan sa môže stať Saudskou Arábiou lítia“. V tejto súvislosti publikované závery o tom, že ťažobný priemysel by sa mohol stať chrbtovou kosťou afganskej ekonomiky, sú nepochybne povzbudzujúcim signálom. Reálneho naplnenia sa však môžu dočkať až v dlhodobom časovom horizonte (Čech 2011, s. 48).

5 ZÁVER

V rebríčku The Failed States Index 2014, ktorý každoročne uverejňuje organizácia Fund for Peace, figuruje Afganistan na siedmom mieste s hodnotením vysoko rizikový štát (Fund for Peace 2014). Odborníci uvažujú o rôznych scenároch, ktorých realizácia bude ovplyvňovať možnosti ekonomickej obnovy a rekonštrukcie Afganistanu (Hynek, Eichler a Majerník 2012).

Obchodovanie s drogami sa stalo významným faktorom reťazca nestability, extrémizmu, organizovaného zločinu a terorizmu, s významným deštruktívnym vplyvom v destináciách blízkyh i vzdialených od ich pôvodu. Týka sa to pokračujúcich aktivít teroristov a štruktúr medzinárodného organizovaného zločinu na Severnom Kaukaze, rastúceho napätia a medzietnických konfliktov vo Ferganskej kotline a podľa údajov špeciálnych služieb Čínskej ľudovej republiky aj separatistického hnutia Ujgurov vo východnej Číne.⁸ Všetky tieto aktivity sú financované z heroínovej produkcie Afganistanu. Kosovo sa zmenilo z hlavného distribútora afganských opiátov na hlavného dileru drog v rámci Európskej únie.

Pokračujúce pestovanie a spracovanie afganských narkotík je dôkazom alarmujúcej neefektívnosti súčasnej bezpečnostnej architektúry v krajine, preto akékoľvek čisto ekonomické aktivity budú nutne narážať na hlavný a determinujúci problém – likvidáciu produkcie drog.

Problematikou stratégie boja s hrozbou afganských drog sa zaoberá množstvo odborníkov. Jedným z nich je aj Americký mierový inštitút, ktorý od roku 2010 publikoval viaceré dokumenty, v ktorých sa konštatuje, že stratégia ničenia osiatych makových polí neprináša žiaduce výsledky, a iba nahráva Talibanu. Vychádzajúc z analýzy objemu exportu ópia z Afganistanu za posledné roky prišli špecialisti k záveru, že čím viac ópiových plantáží sa v rámci špeciálnych operácií zničí, tým väčšmi rastie hodnota narkotík a zvyšujú sa zisky skupín, ktoré majú celé odvetvie pod kontrolou. Priame akcie na zničenie ópiových plantáží nič neriešia. Odborníci volajú po boji s opiom vycibrenejšími metódami a prostriedkami – najmä rozširovaním programu pomoci a podpory afganskému poľnohospodárstvu pri pestovaní iných poľnohospodárskych kultúr. Podmienkou by malo byť vykonanie reformy a diverzifikácia afganských protinarkotických služieb a zosilnenie boja proti skorumpovanosti afganských vládných štruktúr.

Je zrejmé, že táto stratégia neprinesie výsledky okamžite a je skôr „behom na dlhé trate“. Nespokojnosť s prietiahmi tohto procesu vyjadruje najmä Rusko, čo sme

---

⁸ Pri posudzovaní napätia medzi etnikami v provincii Sin-cian/Xinjiang sa často diskutuje o vplyve islamského fundamentalizmu a militantného radikalizmu na Ujgurov a iné etniká moslimského vierovyznania. Sin-cian/Xinjiang má 1,66 milióna štvorcových kilometrov (viac ako Irán), ale žije tam iba dvadsať miliónov obyvateľov a počet Ujgurov sa znížil na 45 percent populácie. Majú zmiešané etnické korene, z nich niektoré siahajú až do Európy. Ilustrujú to tzv. Tarimské múmie, vystavené v historickom múzeu v Urumči. Ako celok sa Ujguri radia k turkickým stredoázijským etnikám. V minulosti sa ich oblasť nazývala aj Východný Turkestan. S Čínou vedú zápas o nezávislosť alebo aspoň o autonómiu so striedavými úspechmi po viac ako dve tisícročia. Naposledy boli viac-menej samostatní v rokoch 1944 – 1949 ako republika Východný Turkestan. Peking poskytol provincii Sin-cian/Xinjiang v roku 1955 autonómiu, no tá ostala iba na papieri. Po rozpade Sovietskeho zväzu a osamostatnení jeho stredoázijských republík sa túžba po slobode prejavila aj v tejto provincii. Od 90-tych rokov začali proti čínskej vláde podnikáť útoky separatistické skupiny, ktorých cieľom je vytvoriť nezávislý ujgurský štát – Ujguristan alebo Východný Turkestan. Najznámejšou z týchto skupín sa stalo Islamské hnutie Východného Turkestanu – ETIM (pozn. autora)

dokumentovali na inom mieste tohto článku. Preto sa zasadzuje za sústredené úsilie, keď program rozvoja alternatívneho poľnohospodárstva majú sprevádzať opatrenia donucovacieho charakteru, vrátane tzv. „kolumbijského modelu“ pri ničení plantáží. Hypoteticky by tento program mohol byť rozpracovaný v rámci medzinárodných organizácií (Severoatlantická aliancia, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Šanghajska organizácie spolupráce a Organizácia dohody o kolektívnej bezpečnosti). Z pohľadu súčasnej situácie bude riešenie mimoriadne zložité, dlhodobé a celý proces nebude bezbolestný. Najmä pre samotných Afgancov.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ČECH, L. (2011): *Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 175 s. ISBN 978-80-225-3281-5.
2. EURÓPSKY PARLAMENT. (2013): *Návrh uznesenia Európskeho parlamentu B7-0285/2013 z 10.6.2013*. [Online.] In *Európsky parlament*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2013-0285+0+DOC+XML+V0//SK>>.
3. FUND FOR PEACE. (2014): *Fragile States Index 2014* [Online.] In *The Fund for Peace*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://ffp.statesindex.org/rankings-2014>>.
4. HARDINGHAUS, N. H. (1995): Die Entwicklung der internationalen Drogenwirtschaft. In *Internationale Politik und Gesellschaft*, 1995, roč. 1995, č. 1, s. 70-84.
5. HYNEK, N. – EICHLER, J. – MAJERNÍK, L. (2012): *Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostredí a zájmy*. Praha: Ústav medzinárodných vzťahů, 2012. 191 s. ISBN 978-80-87558-06-5.
6. HORÁK, S. (2010): Drogová Hedvábná stezka. In *Mezinárodní politika*, 2010, roč. 34, č. 1.
7. CHOI, CH. Q. (2014): \$1 Trillion Trove of Rare Minerals Revealed Under Afghanistan [Online.] In *Live Science 2014*. [Citované 22.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.livescience.com/47682-rare-earth-minerals-found-under-afghanistan.html>>.
8. KALAČEV, B. (2011): Drogová genocída: minulosť a prítomnosť. Ópiová vojna proti Rusku. [Online.] In *Chelemendik.sk*. [Citované 23.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.chelemendik.sk/Opiova_vojna_proti_Rusku__869855926.html>.

9. KŇAZEVA, A. A. (2003): *K istoriji i sovremennomu sostajaniju proizvodstva narkotik v Afganistane i ich rasprostranenniji v Central'noj Aziji*. Biškek: Ilim, 2003. 70 s. ISBN 5-8355-1255-4.
10. KŇAZEVA, A. A. (2006): Ekonomičeskaja situacija v severno-vostočnych provincijach Afganistana i problemy obespečenija regional'noj bezopasnosti. [Online.] In *Afghanistan.ru*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://afghanistan.ru/doc/4946.html>>.
11. KŇAZEVA, A. A. (2008a): Geopolitičeskije osnovy narkoekonomiky [Online.] In *Expert Kazachstan*. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.knyazev.org/stories/html/chang_040608.shtml>.
12. KŇAZEVA, A. A. (2008b): Kriminal'nyje komponenty konfliktnych procesov v Central'noj Aziji. In BOGATUNOV, A. D. (ed.): *Ekonomika i politika v sovremennyh meždunarodnyh konfliktach*. Moskva: Izdatel'stvo LKI, 2008. 336. s. ISBN 978-5-382-00743-4.
13. KŇAZEVA, A. A. (2010a): Politika stran – donorov obrekajet Afganistan na rol' mirovovo centra terorizma [Online.] In *Novoje vostočnoje obozrenije*, 2010. [Citované 25.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.journal-neo.com/?q=node/649>>.
14. KŇAZEVA, A. A. (2010b): O narkokriminal'nom komponente sovremennyh političeskich processoch v stranach CentrAziji v kontekste afganskogo narkoproizvodstva. [Online.] In *CentAsia.ru*. 2010. [Citované 23.10.2014.] Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1269467220>>.
15. KŇAZEVA, A. A. (2011): Afganistan i regional'naja bezopasnosť. In *Centr strategičeskich issledovanij Bližnego Vostoka*. Ankara: ORSAM, 2011. ISBN 978-605-5330-21-7.
16. KONAROVSKIJ, M. A. (2011): Afganistan. Déja vu. Što dalše. In *Vostok Oriens*. 2011, roč. 2011, č. 6, s. 5-11.
17. MAJER, M. (2006): Afganistan. Tranzícia si stále žiada veľa. In LUPTÁK, Ľ. – HERSI, A. – ONDREJCSÁK, R. – TARASOVIČ, V.: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005-2006*. Bratislava: MO SR, 2006. ISBN 80-88842-98-0, s. 403-414.
18. SMAGULOV, A. D. (2013a): *Razvitije vojenno-političeskoj situácii v Afganistane s načala antiterorističeskoj kampaniji i do priňatija rešenija o vyvode vojsk meždunarodnoj koalícii*. Dušanbe: Irfon, 2013. 119 s. ISBN 978-99947-0-899-4.
19. SMAGULOV, A. D. (2013b): *Itogi antiterorističeskoj kampaniji v Afganistane i ich vlijanije na situaciju v Central'noj Aziji*. Moskva: Kafedra sociologii i meždunarodnyh otnošenij fakulteta MGU Lomonosova, 2013.
20. SMAGULOV, A. D. (2013c): The Armed Confrontation in Afghanistan and Political and Economic Development in Central Asia. In *The Central Asia and Caucasus*, 2013, roč. 14, č. 2, s. 125-137.

21. SMAGULOV, A. D. (2013d): Vooružonnoje protivostojanije v Afganistane i politiko-ekonomičeskoje razvitije Central'noj Aziji. In *Central'naja Azija i Kavkaz*, 2013, č. 2, s. 139-153.
22. TRENIN, D. – KULAKOV, O. – MALAŠENKO, A. – TOPYČKANOV, P. (2014): Afganistan posle vyvoda vojsk meždunarodnoj koalicii: ugrozy, riski i vyvody dl'a Rossijskoj Federáciji. [Online.] In *Moskovskij centr KARNEGI*. [Citované 25.10. 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.carnegie.ru>>.
23. UNODC. (2013): *Afghanistan Opium Survey 2013. Summary of Findings* [Online.] 2013. [Citované 27.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.unodc.org/documents/cropmonitoring/Afghanistan/Afghan_report_Summary_Findings_2013.pdf>.